

Олександр Буряченко
аспірант кафедри менеджменту організації
ОРІДУ НАДУ при Президентові України

СУЧАСНИЙ СТАН ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

У представленій статті автором розглядаються сучасні проблеми розвитку пенсійного забезпечення населення України. При цьому основну увагу автор концентрує на процесі адаптації трансформованого механізму пенсійної системи до вітчизняного соціально-економічного середовища. Автором визначено фактори, які істотно погіршують ситуацію щодо розвитку системи пенсійного забезпечення. Доведено, що корупційність, криміналізація та забюрократизованість майже всіх сфер суспільного життя гальмує модернізацію народногосподарського комплексу і знижує темпи економічного зростання. Проаналізовано дані щодо середньої тривалості життя і пенсійного віку в країнах світу та проведено їх зіставлення для жінок і чоловіків. Також проведено аналіз діяльності Пенсійного фонду в Одеській області за останні п'ять років.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, середня тривалість життя, середній термін пенсійного віку.

Olexander Buryachenko

CURRENT STATUS OF THE POPULATION OF UKRAINE PENSION

In the present article the author discusses the current problems of public pensions regions of Ukraine. Thus the main focus of the author concentrates on the process of adaptation mechanism transformed the pension system to the national socio-economic environment. The author of the factors that significantly worsen the situation for the development of the pension system. We prove that corruption, criminalization and excessive bureaucracy in almost all spheres of public life hinders modernization of the national economic complex and reduces economic growth. The data on life expectancy and retirement age in the world and held their comparison to women and men. Also the analysis of the pension fund in the Odessa area for the last 5 years.

Keywords: pensions, life expectancy, the average time of retirement age.

Александр Буряченко

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ

В представленной статье автором рассматриваются современные проблемы развития пенсионного обеспечения населения Украины. Основное внимание автор концентрирует на процессе адаптации трансформированного механизма пенсионной системы к отечественной социально-экономической среде. Автором определены факторы, которые существенно ухудшают ситуацию по развитию системы пенсионного обеспечения. Доказано, что коррумпированность, криминализация и забюрократизованность почти всех сфер общественной жизни тормозит модернизацию народнохозяйственного комплекса и снижает темпы экономического роста. Проанализированы данные по средней продолжительности жизни и пенсионному возрасту в странах мира, проведено их сопоставление для женщин и мужчин. Также проведен анализ деятельности Пенсионного фонда в Одесской области за последние 5 лет.

Ключевые слова: пенсионное обеспечение, средняя продолжительность жизни населения, средний срок пенсионного возраста.

Постановка проблеми

Пенсійне забезпечення є найважливішою складовою соціального захисту населення України, що обумовлюється як значною часткою людей пенсійного віку, так і найбільшою часткою витрат у державних витратах. Низький рівень пенсій переважної більшості непрацездатних, недотримання принципів соціальної справедливості, постійний дефіцит коштів Пенсійного фонду свідчить про неефективність системи пенсійного забезпечення України. Такий стан пенсійної системи обумовлений негативними соціально-економічними умовами, зростанням безробіття, низькою часткою заробітної плати у ВВП, значним обсягом тіньового сектору. Тому проблема поліпшення пенсійного забезпечення в Україні дуже актуальна, від її рішення значною мірою залежить і ефективність реалізації концепції стратегічного розвитку країни в цілому.

Сьогодні велика увага приділяється розгляду стану і напрямів удосконалення пенсійної системи в умовах поглиблення демографічної кризи. Аналізом пенсійних систем, вивченням їх відповідності сучасним економічним та демографічним тенденціям займаються зарубіжні вчені М. Дорфман, М. Свенцікі, В. Роїк,

Р. Хінц, Р. Хольцман та інші. Вивченню різних аспектів розвитку пенсійної системи присвячували свої роботи багато провідних науковців і практиків, серед яких – Г. Дегтярьов, І. Сазонець, А. Соловйов, В. Роїк, Б. Зайчук, В. Білопольська та багато інших.

Однак в процесі адаптації трансформованого механізму пенсійної системи до вітчизняного соціально-економічного середовища простежуються певні проблеми, що потребують ретельного дослідження. Водночас залишаються недостатньо дослідженими питання щодо визначення теоретичної сутності пенсійного забезпечення, класифікації сучасних пенсійних систем, відповідності пенсійної системи України сучасним економічним і демографічним тенденціям.

Метою статті є аналіз окремих аспектів розвитку вітчизняної пенсійної системи України в умовах нестабільності та інших сучасних викликів, визначення кола проблемних питань та напрямків їх вирішення.

В Україні законодавством встановлено пенсії по державному пенсійному забезпеченню, трудові пенсії з

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Вигляд основного матеріалу

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Мета

обов'язкового пенсійного страхування, пенсії за добровільним пенсійним страхуванням.

Обов'язкове пенсійне страхування здійснюється за рахунок страхових внесків роботодавців за своїх працівників до Пенсійного фонду України. У рамках обов'язкового пенсійного страхування призначаються і виплачуються такі пенсійні виплати:

- пенсія за віком;
- пенсія по інвалідності внаслідок загального захворювання (в тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства);
- пенсія у зв'язку з втратою годувальника.

Державне пенсійне забезпечення надається непрацездатним громадянам – інвалідам I, II і III групи. Для призначення пенсій за 1 та 2 групою інвалідності необхідно мати від одного до 10 років страхового стажу. Для інвалідів 3 групи – від одного року до 14 років страхового стажу.

На наш погляд, без кардинальних заходів виконання бюджету Пенсійного фонду України протягом найближчих десятиліть буде здійснюватися все важче. Серед факторів, що не дозволяють істотно поліпшити ситуацію у сфері пенсійного забезпечення, потрібно назвати наступні:

- низький рівень доходів працюючого населення;
- значна тінізація вітчизняного ринку праці, яка призводить до виплати заробітної плати «в конвертах»;
- старіння населення і, відповідно, підвищення навантаження на платників єдиного соціального внеску;
- корумпованість, криміналізація та забюрократизованість майже всіх сфер суспільного життя.

Примітно й те, що багато попередніх заходів пенсійного реформування нерідко зводилися до коригування тих чи інших параметрів пенсійної системи, а концептуально-структурне її удосконалення відкладається через певних об'єктивних чи суб'єктивних причин. Протягом 2009–2013 років зберігалася тенденція до постійного збільшення витрат на пенсійне забезпечення, що цілком виправдано, оскільки за згаданий період суттєво зросли доходи населення, що в більшості випадків залежало від підвищення індексу цін під впливом інфляційних процесів.

Майже в усіх країнах світу з ринковою економікою протягом багатьох років простежується тенденція залежності розмірів пенсійних виплат від загального рівня доходів платників соціальних внесків. В Україні з 2009 р. і до 2013 р. розмір середньої заробітної плати працівників, як і розмір середньої пенсійної виплати, зростає в 1,6 рази, що в цілому істотно не відрізняється від зростання ВВП, який за цей період збільшився приблизно в 1,7 рази. Однак, така майже симетричність у зростанні доходів населення і ВВП не є свідченням ефективності вітчизняної пенсійної системи. Це доводить аналіз заробітної плати і пенсії в Україні. Так, середня заробітна плата на початку 2013 р. становила 3144 грн, а розмір середньої пенсії – лише 1470 грн.

Потрібно також взяти до уваги той факт, що рівень цін в Україні та деяких країнах ЄС однаковий у багатьох товарних групах, хоча розміри доходів громадян нашої держави значно менші. Так, середня заробітна плата в Польщі на початку 2013 р. перевищує український показник в 3,3 рази. Польська середня пенсія в 2,8 рази більше, ніж українська.

Проблема нестачі коштів на пенсійне забезпечення простежується в процесі аналізу фінансових показників

бюджету ПФУ з 2009 р. по 2013 рр. Динаміка зростання витрат бюджету Фонду вказує на їх зв'язок з темпами економічного зростання, оскільки за згаданий період пенсійні витрати зросли в 1,5 рази, державного бюджету – в 1,7 рази, ВВП – у 1,7 рази. Зберігати витрати бюджету Фонду на рівні загальнодержавних темпів економічного зростання вдавалося лише завдяки щорічному збільшенню асигнувань з державного бюджету. Але такі кроки не вирішують основної проблеми пенсійної системи, а лише підсилюють порушення страхового принципу фінансування бюджету ПФУ. Трудомісткій українській економіці не по силам тривале «проїдання» бюджетних коштів таких розмірів.

За дослідженнями МОП, Україна знаходиться на 89 місці за продуктивністю праці. Серед країн СНД Україна займає четверту позицію. Якщо в 2010 р. показник продуктивності праці (ВВП на працівника) в Україні становив \$ 17,8 тис., то в Росії він дорівнював \$ 37,6 тис., а в США – \$ 103 тис. Серед головних причин такої ситуації – неефективні бізнес-процеси, бюрократія та адміністративні бар'єри з боку держави для комерційного сектору, особливості українського менталітету і чинники «сімейності» на підприємстві.

За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі, інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні в 2012 р. зріс порівняно з аналогічним періодом 2011 р. і досяг 34% ВВП. А за результатами анкетування, що був проведений Інститутом соціології НАНУ, в 2009 р. оплату праці оцінили як несправедливу майже 80 % респондентів у різних галузях економіки.

Нині частка витрат на оплату праці в структурі собівартості виробництва продукції в Україні становить майже 9 %, тоді як у країнах Західної Європи – 45 %, а в США – до 65 %. Тому відбувається відтік трудових ресурсів в тінь заради отримання більших доходів. Тільки від детінізації вітчизняного ринку праці, на думку експертів, у вигляді податків та єдиного соціального внеску в економіку могли б додатково надходити мільярди гривень.

Пенсійна реформа передбачає впровадження обов'язкової накопичувальної складової пенсійної системи України, яка повинна була б частково вирішити проблему залежності одержувачів пенсій від платників внесків. Це передбачає здійснення низки інституційних змін у сфері пенсійного забезпечення, на ринку цінних паперів, праці тощо.

Проте, нині процес реформування все ж повинен активно продовжуватися, оскільки, крім урядової стратегії, вимоги щодо реформування пенсійної системи висувають перед Україною МВФ та ЄС. Підкреслимо, що в такій ситуації додаткові фінансові ресурси для здійснення ефективної пенсійної реформи знайти вкрай складно. На нашу думку, треба сконцентрувати увагу на пошуку альтернативних джерел. Розвиток накопичувального пенсійного забезпечення розглядається як інвестиційний проект з великою очікуваною нормою чистого прибутку, але з довгостроковим періодом окупності.

За різними оцінками експертів, на руках у українців – від \$ 40 до \$ 60 млрд. Ці кошти через постійну нестабільність в державі не виконують свого головного завдання – не інвестуються у вітчизняну економіку. Безумовно, вони будуть забезпечувати певне зростання споживчого попиту, однак макроекономічний ефект від цього буде досить опосередкованим.

Розглянемо ситуацію в Одеській області. За підсумками 2013 р., середній розмір пенсії по Одеській області склав 1402,19 грн, зокрема за віком – 1431,41 грн, за

інвалідністю – 1318,11 грн, із втрати годувальника – 1067,34 грн, за вислугу років – 1687,57 грн, соціальні пенсії – 974,88 грн. У 2013 р. середній розмір пенсії зріс на 54,48 грн, що становить 4 % від рівня 2012 р. Протягом 2009–2013 років розмір пенсії збільшувався в середньому на 12,3 %. Збільшення середнього розміру пенсії обумовлено щорічною індексацією розміру пенсії, проведеної в установленому порядку, а також перерахунками пенсій у зв'язку зі зміною прожиткового мінімуму для непрацездатних громадян, іншими перерахунками.

Кількість пенсіонерів в Одеській області на 1 січня 2014 р. склала 606 650 осіб, з них отримують пенсію за віком 479500 осіб (79 % від загальної кількості пенсіонерів), за інвалідністю – 79927 осіб (13,2 %), у разі втрати годувальника – 27303 осіб (4,5%), за вислугу років – 13406 осіб (2,2 %), соціальні пенсії – 6436 осіб (1,1 %).

За період 2009–2013 років, кількість одержувачів пенсій зменшилася на 5654 осіб (0,9 %). Зменшення кількості пенсіонерів пояснюється закінченням терміну виплати пенсій у разі втрати годувальника, пенсіоне-

рам-інвалідам, у яких закінчився термін перебування на інвалідності, рівнем смертності серед цієї категорії населення, а також відтермінуванням виходу на пенсію у зв'язку з підвищенням пенсійного віку жінок і збільшенням страхового стажу, за наявності якого особа набуває право на пенсію за віком, по інвалідності та в разі втрати годувальника. Змінилася структура пенсіонерів за видами пенсійного забезпечення: збільшилася частка пенсіонерів за віком (з 77,9 % в 2007 р. до 79 % в 2013 р.) і за вислугою років (з 1,9 % в 2007 р. до 2,2 % в 2013 р.), при цьому значно зменшилася частка одержувачів пенсій по втраті годувальника (з 5,1 % в 2007 р. до 4,5 % в 2013 р.) і одержувачів соціальних пенсій (з 1,7 % до 1,1 % відповідно). Частка одержувачів пенсій по інвалідності незначно зменшилася (з 13,4% до 13,2%).

На тлі недостатніх доходів пенсійної системи в Україні зростає доля пенсіонерів в структурі населення. Як наслідок, знижуються темпи зростання розміру пенсій, система пенсійного забезпечення набуває зрівняльного характеру. Середня тривалість життя і пенсійний вік в країнах світу наведені у таблиці 1.

Таблиця 1.

Середня тривалість життя і пенсійний вік у країнах світу

Країна		ТРИВАЛІСТЬ ЖИТТЯ	ПЕНСІЙНИЙ ВІК	Різниця	Примітка
Україна	чоловіки	62	60	2	
	жінки	74	55 (до 1 січня 2015 р.)	19	до 2021 року пенсійний вік для жінок буде поступово підвищуватися до 60 років
Білорусія	чоловіки	62	60	2	Не планується підвищувати пенсійний вік, проте стимулюватиметься більш пізній вихід на пенсію
	жінки	74	55	19	
Росія	чоловіки	59	60	-1	
	жінки	73	55	18	
Польща	чоловіки		65		
	жінки		60		
Чехія	чоловіки		62		
	жінки	74	60		
Угорщина	чоловіки		62		
	жінки		62		
Велика Британія	чоловіки	75	65	10	Існують плани підвищення пенсійного віку для чоловіків до 66 років (з 2016 р.)
	жінки	81	60	21	
Франція	чоловіки		62.5		З 2016 року можливе підвищення до 62 років
	жінки		62.5		
Італія	чоловіки		60		
	жінки		57		

Німеччина	чоловіки		65		
	жінки		65		
Іспанія	чоловіки		65		
	жінки		65		
Норвегія	чоловіки		67		
	жінки		67		
США	чоловіки		65		Існують плани щодо збільшення до 69 років до 2015 року
	жінки		65		
Канада	чоловіки		65		
	жінки		65		
Японія	чоловіки	77.4	70	7.4	
	жінки	84	70	14	

За даними Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, зіставимо пенсійний вік для жінок і чоловіків (табл. 2).

Таблиця 2

Зіставлення пенсійного віку для жінок і чоловіків

Межі пенсійного віку
для жінок і чоловіків

Перелік країн, де встановлена певна межа

Однаковий пенсійний вік для жінок і чоловіків

Австралія, Бенін, Кірибаті, Нігерія, Чад, Конго, Кот-д'Івуар, Фіджі, Гаїті, Індія, Індонезія, Кенія, Малайзія, Непал, Папуа-Нова Гвінея, Руанда, Сенегал, Сінгапур, Таїланд, Уганда, Буркіна-Фасо, Італія, Малі, Бурунді, Камерун, Китай, Домініка, Єгипет, Ефіопія, Гана, Гренада, Гайана, Південна Корея, Лаоська НДР, Ліван, Маврикій, Марокко, Парагвай, Філіппіни, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сьєрра-Леоне, Судан, Танзанія, Тринідад і Тобаго, Туніс, Уругвай, Зімбабве, Канада, Франція, Гватемала, Нікарагуа, Швеція, Бангладеш, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Лусія, Фінляндія, Болівія, Кіпр, Еквадор, Гонконг, Японія, Нова Зеландія, Перу, Німеччина, Ірландія, Люксембург, Мексика, Нідерланди, Португалія, Іспанія, США, Барбадос, Данія, Ісландія, Норвегія.

Більш низький пенсійний вік
для жінок:

на один рік

Бельгія, Швейцарія.

на 1,5—4,5 роки

Латвія (1,5), Чеська Республіка (1,84), Туреччина (2), Коста-Ріка (2), Угорщина (2), Литва (2,5), Вірменія (2,5), Словенія (2, 67), Естонія (3,5), Ізраїль (4), Киргизстан (4,34), Болгарія (4,5).

на 5 років

Алжир, Бахрейн, Колумбія, Куба, Іран, Йорданія, Шрі-Ланка, Мадагаскар, Мавританія, Пакистан, Саудівська Аравія, Сирія, Тайвань, Узбекистан, Венесуела, В'єтнам, Білорусь, Російська Федерація, Україна, Азербайджан, Туркменістан, Молдова, Панама, Казахстан, Сербія і Чорногорія, Хорватія, Аргентина, Бразилія, Кабо-Верде, Чилі, Конго, Грузія, Ямайка, Лівія, ПАР, Албанія, Австрія, Греція, Гондурас, Польща, Великобританія.

Слід визначити, що у Чехії та Словаччині пенсійний вік для жінок залежить від кількості дітей.

Таким чином, можна зробити висновок: безумовно, реально відшукати додаткові альтернативні джерела для фінансового забезпечення пенсійних реформ і заходи для підвищення ефективності системи. Отже, реформування вітчизняної пенсійної системи має відбуватися послідовно, підкріплюватися політичною волею влади і мати дієвий механізм контролю цих процесів.

Література.

1. Некоторые аспекты пенсионной реформы в Украине // Пенсионная реформа, 21 Октября 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: krasnodon-pfu.gov.ua/...reforma/...aspekty...reformy...ukraine/52-nekot.
2. Гурвич Е. Т. Пенсионная политика в долгосрочной перспективе – общий взгляд / Е. Т. Гурвич // Журнал Новой экономической ассоциации. – 2012. – № 3 (15). – С. 178–180.

3. Демографічні та фінансові передумови пенсійної реформи в Україні: прогноз – 2050: проект фінанс. ЄС, співфінанс. та виконується ПРООН. – К. : Аналіт.-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2010. – 72 с.

4. Коваль О. П. Перспективи впровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні: вплив на економічну безпеку : монографія / О. П. Коваль. – К. : НІСД, 2012. – 240 с.

5. Коваль О. П. Проблеми становлення накопичувальної складової пенсійного забезпечення в Україні : аналіт. доп. / О. П. Коваль. – К. : НІСД, 2011. – 96 с.

6. Назаров В. Будущее пенсионной системы: параметрические реформы или смена парадигмы? / В. Назаров // Вопросы экономики. – 2012. – № 9. – С. 67–87.

7. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації : колективна монографія / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – 270 с.

8. Пенсійне забезпечення: міжнародний досвід : проект USAID [Електронний ресурс]. – 2011. – Лютий. – Режим доступу : http://pension.kiev.ua/files/pensprovision_international_experience_feb2011_ua.pdf.